

yayımlamıştır (Kraków 1973). II. Viyana Kuşatması'nın 300. yıl dönümünün yaklaşması dolayısıyla bu çalışması oldukça dikkat çekmiştir. *Polski Słownik Biograficzny* (Polonya biyografi sözlüğü), *Historia Nauki Polskiej* (Polonya bilim tarihi) adlı eserlerin yanında *The Encyclopaedia of Islam*'a maddeler, ayrıca makaleler yazmıştır. I. cildini hazırladığı *Archiwum Główne Akt Dawnych*'da bulunan Türkçe belgelerin XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla kadar gelen kısmı halen kendi el yazısıyla bu arşivde bulunmaktadır. Abrahamowicz'in, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler" başlıklı çalışması da vardır (*Księga podróży Ewliji Czelebiego*, Warszawa 1969).

Diğer önemli çalışmaları şunlardır: *Podróż Ewliji Czelebiego po Krymie w r. 1666, Praca Magisterska* (Kraków 1951); "Die Türkische Herrschaft in Podolien (1672-1699)" (*Actes du première congrès international des études balkaniques et sud-est europeenes*, III [Sofia 1969], s. 777-780); "La tughra ottomane de l'empereur de Russie" (*Turcica*, VII/1 [Paris 1976], s. 231-245); "Qagalga-qagalqa-qagalga-qalga etc. A Mongol Title in Turkish Khanates" (*Annali dell'Istituto Orientale di Napoli*, XLVI [Napoli], s. 409-410, 419-431); "Leh" (*EP* [İng.], 1978, V, 719-723); "Polonya'da Türkoloji: Başarıları ve Gelecekteki Gelişimi ile İlgili Bazı Sorunlar" (trc. Tüten Özkaya, *TTK Belleten*, 1988, LI/200, s. 1003-1026).

BİBLİYOGRAFYA :

Stefan Gąsiorowski, "Doktor Zygmunt Abrahamowicz (1923-1990). Życie i dzieło", *Wśród Jarłyków i Fermanów-Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci dla Zygmunta Abrahamowicza 20 Kwietnia 2004* (ed. Ewa Siemienieć-Goklaś), Kraków 2004, s. 9-20; E. Tryjarski, "Zygmunt Abrahamowicz (1923-1990)", *a.e.*, s. 21-24; H. Jankowski, "Wkład Zygmunta Abrahamowicza w historyczną toponimię Krymu", *a.e.*, s. 51-62; J. Stoliczka, "Zygmunt Abrahamowicz jako badacz dziejów Podola w latach 1672-1699", *a.e.*, s. 131-141; A. Dubiński, "Zygmunt Abrahamowicz 1923-1990", *FO*, XXX (1994), s. 227-229; A. Sulimowicz, "Bibliography of the Works of Zygmunt Abrahamowicz", *a.e.*, s. 230-236.

HACER TOPAKTAŞ

ACARA

Kafkasya'da
Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlı
özerk bölge.

Megrel-Laz dilinde "yağmurlu yer" anlamına gelen Acara (Acaristan) kuzey ve kuzeydoğuda Gürcistan, batıda Karadeniz, güneyde Türkiye'nin Artvin

ve Ardahan illeriyle çevrili olup merkezi Batum'dur; yüzölçümü 3000 km²'dir. Acara'nın Türkiye sınırı 120 km., Karadeniz sahili 50 kilometredir. Şavşat ve Meksheti sıradağları arasında 2025 m. yükseklikte bir mevkiiden doğan Acara suyu, kuzey-güney yönünde dar bir vadide akar ve Çoruh nehrinin Acara'da kalan kısmıyla birleşerek Karadeniz'e dökülür. Yaklaşık 120 km. uzunluğundaki bu vadiye doğu-batı istikametinde yine dik ve derin küçük vadiler kavuşmaktadır. Yerleşim merkezleri sınırlı sayıda nisbeten düz yerlerde kurulmuştur. Evler Karadeniz bölgesinde olduğu gibi araziye serpiştirilmiş durumdadır. Batum ve çevresinde geniş bir düzlük yer alır. Ormanlık olan bölge flora ve fauna bakımından zengindir. Karadeniz sahili çay, fındık, limon, mandalina tarımına uygundur. Dağlık bölgelerde mısır, patates, fasulye başta olmak üzere çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilir. Yıl boyunca karla kaplı olan yüksek dağların eteklerindeki yaylalar otlak olarak kullanılır. Acara ve çevresinde milâttan önce VIII ve VII. yüzyıllarda Kolhis ya da Kolçi Krallığı bulunmaktaydı. Bu kavmin bir kalıntısı olarak kabul edilen Acarlar'ın (Acaralılar) yaşadığı bölgede milâttan önce VII. yüzyıldan itibaren Grek kolonileri kuruldu. Bölge I. yüzyılda önce Pontus Kralı Mithridates'in, ardından Roma'nın egemenliğine girdi. Romalılar'ın Lazika adını verdiği Egrisi Krallığı V. yüzyıla kadar devam etti ve ardından Bizanslılar'ın eline geçti. Bizans-Pers rekabeti yüzünden çıkan savaşlar dolayısıyla Megrel-Laz'ın nüfusu önemli ölçüde azaldı. VII. yüzyılda İslâm orduları Kafkasya'yı zaptederek (Allen – Muratoff, s. 79-82) 920 yılına kadar bölgede İslâmiyet'i yaydı. Müslüman Araplar'ın Kafkasya'ya hâkim olması üzerine Acaralar, batıya kaçan Gürcüler'le karşı karşıya geldiler. Bu arada Abuserisidze hânedanı tarafından yönetilen Acara 975'te Gürcistan'a dahil edildi. Bu hânedanın egemenliği Selçuklular dönemi dahil 200 yıl sürdü. 1080'de Selçuklular'ın birleşik Bizans-Bagratlı kuvvetlerine karşı Posof / Kol zaferini kazanmasından sonra Batum ve Acara, Selçuklu topraklarına dahil oldu (1081). Kıpçaklar'ın Kür ile Çoruh boylarına gelişine kadar (1124) bu topraklar Selçuklular'ca yönetildi. 1508'de Acara ve İmeret Krallığı'nın Osmanlı Devleti'ne tâbi kılınmış olmasına rağmen (Kırzioğlu, s. 43) Acara'nın fethi 1535'te gerçekleşti. II. Selim devrine ait bir tahrir defterinde Yukarı Acara'ya (Acara-i Ulyâ) bağlı elli dokuz, Aşağı Acara'ya (Acara-i Süflâ)

bağlı otuz beş köy görülür. Ancak bu köylerden otuz beşi savaş dolayısıyla boşalmıştı, geride kalan elli dokuz köyde 540 hâne bulunmaktaydı. Bu da Acara'da o dönemde yaklaşık 2700 kişinin yaşadığına işaret eder (Şaşıkdazde, sy. 47 [2003], s. 9).

1568-1574 yıllarına ait Erzurum beylerbeyliği sancak listesinde yer alan Acara 1580'de Çıldır beylerbeyliğine bağlandı. Bir ara Gürcüler'in eline geçtiyse de 1586'da kurtarıldı. 1591'de Yukarı ve Aşağı Acara'nın birleştirilmesi Acara beyliği oluşturuldu, ardından bu yapıdan vazgeçilerek 1603'te tekrar Çıldır beylerbeyliğine bağlandı (Kütükoğlu, s. 225). Daha sonraki asırlarda durumunu koruyan Acara, Trabzon salnâmelerinde merkezi Batum olan Lazistan sancağına bağlı olarak gösterilir (Kırzioğlu, s. 44). Acara ve çevresi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Osmanlı yönetiminde kaldı. Savaşın ardından 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum sancakları Ruslar'a savaş tazminatı olarak verildi. Berlin Antlaşması'ndan sonra Rus egemenliğini kabul etmeyen Acara halkının bir kısmı Anadolu'nun çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kaldı.

3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'yla Rusya 1878'de Osmanlı Devleti'nden aldığı üç sancağı geri verdi. Osmanlılar 14 Nisan 1918'de Batum'a girdi. Antlaşma gereği halkın iradesini belirlemek amacıyla adı geçen sancaklarda halk oylaması yapıldı, neticede Batum ve diğer iki sancakta ikamet eden halkın büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'ne katılma kararı aldı. Ardından temsilciler de anavatana katıldıklarını belirten mazbataları padişaha sunmak üzere 13 Haziran 1918'de İstanbul'a gitti. Ancak Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca yapılan Mondros Mütarekesi gereği Kars, Ardahan ve Batum'u tahliye etti. Bu olaylar sırasında Acara halkı son Osmanlı Meclisi'ne gönderilmek üzere 1919 Aralık ayında Hicâbîzâde Ahmed Âkif (Sunner), Ali Rızâ (Acara), Ahmed Fevzi (Erdem), Hahotzâde Ahmed Nüreddin Efendi ve Mehmed Edib'i (Dinç) milletvekili seçti. Bunlar 28 Ocak 1920'de toplanan Osmanlı Meclisi'ne katıldı. Vekillerin hepsi Osmanlı Meclisi'nin 11 Nisan 1920'de kapatılmasını müteakip 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdi (Zeyrek, s. 36-37). Daha sonraki aylarda Acara halkının İngiliz ve Gürcü işgaline karşı verdiği mücadelede istenen başarı sağlanamadı. Ardından Kafkasya'da meydana gelen gelişmeler üzerine İngilizler 1 Temmuz

1920'de Batum'u Gürcü işgaline terkedip 17 Temmuz 1920'de buradan tamamen çekildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, bu oldubittiyi 25 Temmuz 1920'de Gürcistan'a verdiği nota ile kabul etmeyeceğini bildirdi. 23 Şubat 1921'de Gürcü hükümetine verilen kısa süreli nota üzerine 11 Mart 1921'de Artvin, Ardahan ve Batum'un Türkiye'ye bırakılması sağlandı. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması gereği Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti Batum ve çevresini, burada yaşayan halkların geniş bir özerklikten yararlanmaları şartıyla Gürcistan'a bıraktı. Türk birliklerinin 28 Mart'ta şehri boşaltmasının ardından Gürcüler bölgeye hâkim oldu.

Bu arada Gürcistan 25 Şubat 1921'de Bolşevikler tarafından işgal edilerek Sovyetler Birliği'ne dahil edilmiş ve bölgede tekrar Rus yönetimi başlamıştı. Bununla birlikte 3 Haziran 1921'de Acara özerkliğini elde etti ve Batum şehri bu tarihten itibaren özerkliğin merkezi oldu. Batum dışında Acara'da Acaris, Çehali Hulo ve Kobuleti (Osmanlı döneminde Çürüksu) yönetim birimleri bulunmaktaydı. 16 Temmuz 1921'de Sosyalist Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti İhtilâl Komitesi'nin yayımladığı bildiride Acara milletinin o sırada bulunduğu arazide Sosyalist Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti kurulacağı ve merkezinin de Batum olacağı belirtildi. Ayrıca Muhtar Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti'nde dahiliye, adliye, maarif, sağlık, posta ve telgraf komiserlikleri oluşturulması öngörüldü. 13 Ekim 1921'de Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasında yapılan Kars Antlaşması'nda da Batum'un özerkliği teyit edildi. Bu arada Acara Muhtar Cumhuriyeti bütün Sovyetler Birliği içinde etnik değil din temelinde özerklik verilen tek bölgeydi. 1930'lu yıllara gelindiğinde Acarlar'ın kimliği reddedildi ve Gürcüler'in etnografik bir parçası olarak kabul gördü. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945'te Acara'da yaşayan müslüman Acarlar ve Hemşinler, Stalin tarafından düşmanla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Kazakistan'a sürüldü. Daha sonra bunların bir kısmı müslüman Acar değil Gürcü olduklarını kabul ederek yurtlarına döndü. Acara, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından bağımsızlığını ilân eden Gürcistan'ın sınırları içinde kaldı. 2004 yılında da özerk bölge yönetimiyle Gürcistan yönetimi savaşın eşiğine geldi. Bunun üzerine Acara başkanı olan Aslan Aşağıdze, Kars Antlaşması hükümlerine dayanarak Türkiye'den yardım talep etti, fakat bu talebi Türkiye tarafından dikkate

alınmadı. Sonunda Aşağıdze ülkeyi terkedip Rusya'ya sığındı. Bu gelişmelerden sonra Gürcistan yönetimi anayasada Acaristan'ın özerkliğiyle ilgili maddeyi değiştirdi; Gürcistan devlet başkanına bölgesel hükümet olan Acara Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi başkanını belirleme, yasa organı olan Acara Yüksek Konseyi'ni (meclis) feshetme ve başkanını görevden alma yetkisi verildi. Dolayısıyla özerkliğin sözde kaldığı bu yeni statüde Gürcistan Acara Özerk Cumhuriyeti adı da Gürcistan Acara Özerk Cumhuriyet Hükümeti şeklinde değiştirildi.

Acarlar'ın nüfusu, 1926 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği genel nüfus sayımına göre 71.426 idi. Bu nüfusun 70.828'i Acar olarak kaydedilmişti. 1970'te Acara'da yaşayan kişi sayısı 310.000'e yükseldi. Ancak bu nüfus sadece Acarlar'dan ibaret olmayıp Rus, Ermeni, Gürcü ve diğer halkları da kapsamaktaydı. 2004 yılı itibarıyla Acara Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusu 400.000'i bulmakta, bunun 350.000'ini Acarlar teşkil etmektedir. Ayrıca ülkede 20.000 kadar Rus, 15.000 kadar Ermeni, 5000 kadar Azerî yaşamaktadır. Günümüzde nüfusun 450.000'e yaklaştığı tahmin edilmektedir. Batum'un nüfusu 160.000'dir. Diğer belli başlı yönetim birimlerinin merkez ve köyleriyle birlikte nüfusları (2002 sayımı) şöyledir: Helvaçauri (91.000), Kobuleti (88.000), Hulo (34.000), Şvaheri (22.000), Keda (20.000). Hulo, Şvaheri ve Keda dağlık ve ormanlık bölgede bulunduğu için tarıma elverişli topraklar sınırlıdır. Bu sebeple nüfusları göç vermeye başlamış, 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği dağıldıktan sonra da göç hızlanmıştır. Buradan ayrılanların bir kısmı Batum ve Kobuleti çevresine yerleşirken önemli bir kısmı Acaristan dışındaki Gürcistan topraklarına gitmiştir. Ahıska bölgesinde Adigeni, Aspinza, Ahalkalki; Guria bölgesinde Ozurgeti, Çehatauri, Lançhuti, Samegrelo (Koheti) bölgesi, Tiflis bölgesinde Marnavuli, Tsitelitskaro Acar göçü alan başlıca yerlerdir. Bu bölgelerde yaşayanlarla birlikte Acarlar'ın nüfusu yarım milyonun üzerindedir. Ülke nüfusunun % 70'i müslüman, % 30'u Ortodoks Hıristyandır. Günlük dil olarak Gürcüce'nin bir lehçesi olan Acarca / Acaruli konuşulur. Acara'da yaklaşık 100 civarında cami bulunmaktadır. Bunların içinde 100 yıl önce yapılmış olan Orta Cami önemli bir yer tutar. Hıristiyan dininin önemli eserleri de XIII. yüzyıldan kalma Skhalta Kilisesi, XIX. yüzyılda yapılan Saint Nikola Manastırı ve Santa Maria Kilisesi'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk* (Ankara 1927), Ankara 1978, II, 361; W. E. Allen – P. Muratoff, *Caucasian Battlefields: A History of the Wars on the Turco-Caucasian Border, 1828-1921*, Cambridge 1953, s. 79-82; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi: 1451-1590*, Ankara 1976, s. 12, 21, 40, 43-45, 207, 247; Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, Ankara 1982, s. 196, 337-338; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Ankara 1983, I, 27-31; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz* (haz. Faruk Özergin), İstanbul 1988, s. 884, 889, 895, 971-973; *Dr. Rıza Nur'un Moskova / Sakarya Hatıraları*, İstanbul 1991, s. 128-130; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münâsebetleri: 1578-1612*, İstanbul 1993, s. 188, 225; S. Esin Dayı, *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma*, Erzurum, ts. (Kültür ve Eğitim Vakfı), s. 277-282; Yunus Zeyrek, *Acaristan ve Acarlar*, Ankara 2001, tür.yer.; İsmail Kayabalı – Cemender Arslanoğlu, "Kuzey Doğu Anadolu Sınırlarının Tarihi", *TK*, XI/126 (1973), s. 324; G. Jäschke, "Die Elviye-i Selâse Kars, Ardahan und Batum", *WI*, XVIII/1-2 (1977-78), s. 35-39; Zaza Şaşıkadze, "Acara Tahrir Defterine Göre Acara'dan Alınan Osmanlı Vergileri", *Çveneburi*, sy. 47, İstanbul 2003, s. 9-11; Sefa Sekin – Raşan Tekin, "Güney Kafkasya ve Gürcistan", *Kafkasya*, I/2, İstanbul 2006, s. 34-35; B. Gurko-Kryajin, "Adjaristanskaya ASSR", *BSE*, I, 593-594; "Adzhar Autonomous Soviet Socialist Republic", *EBr.*, I, 186.

MUSTAFA AYDIN

Bölgede İslâmiyet. IV. yüzyılda Bizans'ın etkisi altına giren Gürcistan'da Hıristiyanlık yayılmaya başladı. Kolhis (Kolhida) halklarıyla birlikte Acarlar, Lazlar ve Svanlar, Ortodoks mezhebini kabul etti. Kapadokya'dan gelen Azize Nino'nun telkinleriyle Hıristiyanlığı benimseyen Kraliçe Nana kocası Kral Mirian'ın bu dine girmesini sağladı. Böylece Hıristiyanlık devletin resmî dini haline geldi. VII. yüzyılda Habîb b. Mesleme kumandasında müslüman akınları Gürcistan'ın doğusunda etkili oldu. Selçuklu, Moğol ve Timur istilâsı Acara bölgesinde kalıcı tesirlere yol açmadı. Trabzon Valisi Şehzade Selim'in düzenlediği akınlar

Eski bir kartpostalda 1920'li yıllarda yıkılan Aziziye Camii – Acara

